

KLÂSİK TÜRK EDEBİYATINDA BİR GÜZELLİK UNSURU OLARAK HÂL/ŞÂME

Aysun EYDURAN*

ÖZET

Klâsik Türk edebiyatında güzellik, tasavvuf kökenli olmakla birlikte beşerî aşk söz konusu edildiğinde karşımıza sevgili çıkar. Sevgilinin en belirgin özelliklerinden biri, göz kamaştıracak kadar güzel olmasıdır. Onun güzelliğine güzellik katan kaş, göz, kirpik, saç, alın, yanak gibi bazı unsurlar vardır. Farsça karşılığı “hâl”, Arapça karşılığı “şâme” olan ben, sevgilinin aslî güzellik unsurları arasındadır. Klâsik Türk şairleri, sevgilinin vücudunun değişik yerlerinde bulunan ben ile ilgili çok sayıda benzetme ve mecaz unsurlarını geniş bir hayal dünyasıyla birlikte kullanmışlardır. Çalışmada, edebî metinlerde söz konusu edilen benin şekli, rengi, konumu ve kokusuyla ilgili kullanılan benzetme ve mecaz unsurları tespit edilmiş, benin etrafında oluşturulan hayaller verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ben, güzellik, hâl, Klâsik Türk edebiyatı, sevgili, şâme.

MOLE/BEAUTY SPOT AS A BEAUTY ELEMENT IN CLASSICAL TURKISH LITERATURE

ABSTRACT

Although the beauty in Classical Turkish Literature is Islamic mysticism origin, the beloved is seen when the human love is point at issue. One of the striking features of the beloved is that she is so beautiful to dazzle. There are some elements like eyebrow, eye, eyelash, hair, forehead and cheek that add beauty to beauty. Mole, which is “hâl” in Persian and “şâme” in Arabic, is among the real beauty elements of the beloved.

---

* Yrd. Doç. Dr., Adnan Menderes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ayduran@hotmail.com

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Classical Turkish poets used many metaphors and figurative elements related to the mole on various parts of the beloved's body with a huge imagination. In the study, metaphors and figurative elements about the shape, color, place and smell of the mole in literary texts were determined and images related to the mole were presented.

Key Words: Beauty, beloved, Classical Turkish literature, hâl, mole, şâme.

Giriş

Güzelliği orantılarla açıklayanlar olsa da evrensel ve değişmez bir güzellik anlayışından söz etmek mümkün değildir. Bu bakımdan güzellik anlayışı, çağlar boyunca farklılık göstermiştir. Arzu edilen ve kıskanılan bir durum olan güzellik, her zaman önemini korumuş ve birçok edebî üründe de ele alınıp işlenmiştir. Klâsik Türk edebiyatında güzellik tasavvuf kökenlidir. Ancak insan güzelliği söz konusu edildiğinde karşımıza güzelliğiyle herkesi büyüleyen, idealize edilen bir sevgili çıkmaktadır. Her yönüyle güzel olan sevgilinin güzelliğine güzellik katan ve çoğu baş bölgesinde toplanan kaş, göz, kirpik, yanak, çene, dudak, ağız, ayva tüyleri gibi bazı unsurlar vardır. Bu unsurlar arasında Farsça karşılığı “hâl”, Arapça karşılığı “şâme” (c.şâm, şâmât) olan ben de bulunmaktadır. Klâsik Türk şiirinde ben, sevgilinin aslı güzellik unsurları arasındadır ve naz elbisesi, süs olarak nitelendirilir; çeşitli benzetme ve mecaz unsurlarıyla birlikte anılır. Güzelin vücudunun değişik yerlerinde (yanak, dudak, çene çukuru, alın, iki kaş arası, göz kenarı, kulak memesi, gerdan, sine) tek, çift veya çok sayıda bulunabilir (Tarlan 1966, 202; Kılıç 2000, 151).

“Göz ü kaş u zül ü hâl aşlıdur yüzünüñ

İşve vü gâmze dağı sâ`iredür hüsünüñ”

Kadı Burhaneddin, Divan G 1293-3

(Ergin 1980, 506)

Makalede amaçlanan XIV. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar seçilerek taranan basılı divanlarda, benin şekli, konumu, rengi ve var olduğu düşünülen güzel kokusuyla ilgili benzetme ve mecaz unsurlarının tespit edilmesi, benin etrafında oluşturulan hayallerin verilmesidir. Çalışmamızda Şeyhî (Timurtaş 1980), Ahmed Paşa (Tolasa 1973), Necati Bey (Çavuşoğlu 2001), Hayâlî Bey (Kurnaz 1987) ve Nev'î Divanı (Sefercioğlu 1990) üzerine yapılmış sistematik divan tahlillerindeki yöntem esas alınmıştır. Beyitlerin yazımında taranan eserlerdeki imlâya bağlı kalınmış; beyit B, gazel G, kaside K,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

kıt'a KT, terhib-bend TRK, murabba MRB, rubâ'î R, şeh-er-engîz ŞHR, tarih TR, tuyuğ T olarak gösterilmiştir. Benzetme ve mecaz unsurları alfabetik olarak sıralanmış; örnek beyitler seçilmiş; bazı beyitlere sadece divanı hazırlayan esas alınarak "Çavuşoğlu 1977, 414" şeklinde gönderme yapılmıştır. Beyitler genel bir değerlendirmeye tabi tutulurken, hayallerin ortaya çıkışında etkili olan unsurlar üzerinde durulmuştur.

Ben ile İlgili Teşbih ve Mecaz Unsurları

Abîr, Üd

Sevgilinin boynu, tütsü yakılan gümüş bir kaba benzetildiğinde ben, "beyaz sandal, sünbül kökü, kırmızı gül, turunc ve iğde çiçekleri, nârenç gibi güzel kokulu bazı otlarla bir miktar döğülmüş miskten ibaret bir ilaç terhibi" (Devellioğlu 1986, 5; Mutçalı 1995, 546; Redhouse 1992, 1283) abîr olmaktadır. Ben ile ateşte yakıldığında güzel bir koku yayan, küçük ve ince çubuklar halinde bulunan, öd ağacı arasında da ilgi kurulur. Bu durumda güzelin boynunda bulunan çok sayıda benler, öd ağacından yapılmış bir şal hayalini ortaya çıkarmaktadır

“Abîr-i hâliñe bir sîm micmer olmuşdur
‘ Aceb mi gerden-i yâre şarılsa ‘ üdî şâl”

S. Vehbî, Divan KT 31-2
(Dikmen 1991, 692)

Ades (Mercimek), Yeşil Ben

Ben, rengi ve küçüklüğü bakımından mercimek olarak nitelendirilir (Çavuşoğlu 1977, 414). Söz konusu benzetmede siyah rengin dışında ikinci bir renk ortaya çıkmaktadır. Bu, kuzgunî siyah renk içindeki yeşil tondur. Benzetmeden hareketle eskiden yeşil renkli sunî benlerin yapıldığı düşünülmektedir.

“Yeşil beñler yaraşur kaşlaruñda
Ki sâdât oturur mihrâb içinde”

Necâtî, Divan G 540-2
(Tarlân 1997, 480)

Afyon, Gıda, Hab, Hardal, Haşhaş

Ben, âşığın gönlünü almasından, kendinden geçmesine neden olmasından ötürü uyuşturucu ve keyif verici maddelerden sayılan afyona benzetilir. Afyon kullananların kısa sürede tiryaki olduğu gibi âşıklar da sevgililerine bağlanırlar. Ben, âşığın gönlünü ferahlatan bir besin maddesi veya afyon olarak değerlendirilirken çoğunlukla neşe, keyif gibi kelimelerle birlikte anılmaktadır (Küçük 1994, 267; Bilkan 1997, 997). Ben ile hap, afyon hâpî, haşhaş ve

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

hardal arasında şekil benzerliği de vardır. “Habb” kelimesi, hububat tanesi, yutulacak ilaç ve sevgi anlamlarına gelecek şekilde tevriyeli de kullanılır.

“Hayâl-i şâme-i rüyuñ deründan çıkmaz

Bu bir ğidâ-yı müferrih o hoşka-i efyün”

Sâbit, Divan G 271-5

(Karacan 1991, 487)

Dudak ile ben bir arada düşünüldüğünde bazen dudak, nişastadan yapılan bir tatlıya; dudağın üstünde bulunan ben de nişasta tatlısının üzerindeki haşhaşa benzetilir.

“Leb ü hâlûñ hayâl olalı gözde

Nişeste hoş olur pâlûde haşhâş”

Ahmed Paşa, Divan G 134-4

(Tarlan 1966, 208)

Ahter, Bercîs, Pervin (Süreyyâ)

Sevgilinin beni yıldıza, yıldızlar içinde de Bercîs’e benzetilir. Ayrıca sevgilinin güzelliği ile ilgili her şey âşık için bir belâdır. “Belâ” kelimesiyle elest bezminde ruhların Allah’a kulluk için söz vermelerine telmih yapılır; belâ, çoğunlukla “gam, keder, musibet, afet” anlamlarına gelecek şekilde tevriyeli kullanılır.

“Hañ-ı pür-şürî şeb-i fitne-i rüz-ı maşşer

Ahter-i hâli belâ ‘ âleminiñ Bercîsi”

Ş. Gâlib, Divan G 369/2

(Okçu 1993, 894)

Güzelin yüzü aya benzetildiğinde bazen benler, çokluğu ile Pervin’e benzetilir (Kurnaz 1987, 254). Pervin yıldızını yüzdeki benlere benzeten güneş, ay harmanına ateş salar. Ayrıca sevgilinin yüzü ay ve harmana benzetilince, Pervin yıldızı da daneler olarak düşünülür. Kozmografik bir olay tecâhül-i ârif ve hüsn-i ta’lil yoluyla söz konusu edilir.

“Pervîni beñzedür yüzüñ üstünde beñlere

Meh ħirmenine anuñ içün od şalar şems”

Hayâlî, Divan G 1-4

(Tarlan 1945, 211)

Anber/Amber, Güzeller

Güzelin yüzü beyazlığı bakımından Osmanlı ülkesi, yüzdeki anber/amber kokulu benler de bu ülkenin güzelleridir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

“Dedim ol yüzde neden hâl-i mu‘ anber çoğ olur
Dedi bu Rûm ilidir bunda güzeller çoğ olur”

Necâtî, Divan G 110-1
(Tarlan 1997, 212)

Âsâr

Güzelin kendiliğinden ateş gibi kırmızı yanağının üstünde benler, renk itibarıyla “yakıcı tabiatının güzellik hararetinin izleri”ne benzetilir.

“Bü’l-‘ aceb bir âteş-i hüd-süzdur ruhsârı kim
Hâller âşâr-ı tâb-ı hüsn-i sūziş-hūsıdur”

Ş. Es’ad, Divan G 50-3
(Doğan 1997, 196)

Ashâb, Hem-dem, Sübha-yı Sad-dâne, Tesbîh

Klâsik Türk şiirinde tasavvufî unsurlar kullanıldığında insan güzelliği “aydınlık, parıltı” anlamlarına gelen “nûr” olarak kabul edilir. Tasavvufta her şeyin aslı “nûr-ı Muhammed”dir ve âlemin yaratılış nedeni de odur (Uludağ 1977, 414). Bu bakımdan sevgilinin yüzü Hz. Muhammed’in nûru olduğunda, yüzdeki benler de Hz. Muhammed’in en yakın dostları olarak işlenir. “Âl” kelimesi kırmızı ve soy sop anlamlarında tevriyeli kullanılır.

“Pertev-i nûr-u Nebî’ berķ urur alnuında
Ruğların âldürür beñlerüñ aşhâb gibi”

Hayâlî, Divan G 56-2
(Tarlan 1945, 418)

Güzelin dağınık saçına arkadaşlık eden benler, ibadet ehlinin elindeki tesbih gibidir (Tarlan 1997, 319). Bazen yanağın üzerine dağılmış karabibere benzeyen yüzlerce ben de gönüldeki tesbihe benzetilir.

“Gördüğüm günden beri sad-dâne hâl-i ruhların
Dilde tesbîhimdir ol fülful gibi çok benlerin”

Nedîm, Divan B 14
(Gölpınarlı 1972, 366)

Âşiyân

Âşığın gönlü kuşa benzetilince, güzelin gül bahçesine benzeyen yüzünün köşesindeki ben de bir kuş yuvası olur. Böylece renk, şekil ve konum ilgisiyle sevgilinin kaşının kenarında bulunan ben, âşığın gönlü için bir meskendir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

“Hâl-i ebrûsını yâruñ kim gönül mesken tutar
Murğdur kim âşiyân-ı gûşe-i gülşen tutar”

Ahmed Paşa, Divan G 96-1
(Tarlan 1966, 186)

Âşûb, Belâ, Fettân, Fitne, Fitne-cû, Tıfl

Sevgilinin genel güzelliği, görünümü, beni, yüzü, yanağı, saç, kaşı, gözü, bakışları, boyu, yürüyüşü vs. hepsi âşık için birer fitne, belâ kaynağıdır (Dikmen 1991, 36; Tarlan 1997, 521). Sevgilinin bütün bu vasıfları âşıkları birbirine düşürmekte ve güzellik ülkesinde kargaşaya neden olmaktadır. Ayrıca fitnede bir siyahlık söz konusu olduğu için ben ile fitne arasında renk itibarıyla de ilgi kurulur. Eski bir inanışa göre yedi gezegenin her birinin biner yıllık bir devri vardır ve şu andaki devir de “devr-i kamer” denilen ay devridir. Bu devirde birçok karışıklığın çıkacağına inanılır (Pala 1989, 241; Onay 1992, 123).

“Bu göz ü kaş u ğamze vü hâl ü hağ ile yâr
Âşûb-ı dehr ü fitne-i Devr-i Kamer geçer”

Bâkî, Divan G 62-4
(Küçük 1994, 138)

Sevgilinin lale benzeyen kırmızı dudağının etrafındaki ayva tüyleri yaya, burada fitne çıkartan ben de eline misk kokulu yay almış süt çocuğuna benzetilir.

“Hağ-ı la’ l-i yârda şol hâl-i fettânı güzel
Dağı tıfl-ı şîr iken destinde müşğîn yaya bak”

Nev`î, Divan G 221-4
(Tulum vd. 1977, 362)

Âteş-perest, Firengistân, Kâfir, Nâ-müselmân, Put-perest, Sanem, Şübhe

Âteş-gede ateşe tapanların, Mecusilerin ibadethanesidir. Sevgilinin yüzü âteş-gede olduğunda, üstündeki benin de ona tapması beklenir. Aksi takdirde kâfir olur (İpekten 1990, 265; Tarlan 1997, 476).

“İtdi rûhuñ âteş-gede-i hüsni fûrûzân
Hâlûñ aña tapmazsa olur kâfir-i bed-kîş”

Cevrî, Divan G 127-2
(Ayan 1981, 228)

Benin “nâ-müselman” oluşu, saçın kâfiristana benzetilmesine dayanır ve âşığın imanını kaybedip etmemesi durumunu da ortaya çıkarır. Bu unsurlar, tenasüp sanatı oluşturacak şekilde birlikte kullanılır. Bazen saç kâfire, ben puta tapan birine

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

benzetilirken, hüsn-i ta'lille onların benzer mizaçlara sahip oldukları belirtilir (Tarlan 1966, 151). Çok sayıda kâfirin bulunduğu Firengistan ülkesi de karalığı simgeler ve mübalâğa edilerek renk bakımından güzelin kaşının kenarında bulunan bene benzetilir.

“Şöyle gerd olmuş Firengistân birikmiş bir yere
Sonra gelmiş gūşe-i ebrūda hâl olmuş sana”

Nedîm, Divan G 2-4
(Gölpınarlı 1972, 250)

Klâsik Türk şairleri, sevgilinin güzelliğini ifade için onu açık istiareyle “büt, sanem” olarak nitelemişlerdir. Bazen sevgilinin saçı, beni, ayva tüyleri ve yanağı da saneme benzetilir (Ergin 1980, 176). “Küfr” sözünde “zulmet, karanlık” anlamı hâkim olduğundan şairler, mecaz olarak sevgilinin benini, saçını niteler. “Kâfir” kelimesiyle alakasından dolayı sevgilinin beni, saçı, kakülü kâfire benzetilir (Onay 1992, 267). “Küfr” karşısında “yanak” saflığı ve temizliğiyle imanı simgeler. Güzelin yüzünde kara beni gören âşık, beni renk ve şekil bakımından imandaki nokta kadar şüpheye benzetir.

“Yüzünde kara beñüni gördüm şaşasın ki
Bir noqtaca şübhe durur imân arasında”

Kadı Burhaneddin, Divan G 413-4
(Ergin 1980, 165)

Âyet, Alâmet, Beyân-ı Hakk, Din-İman, Hacerü'l-esved (Seng-i Esved), Hâlî, Hû, Ka'be, Ka'betu'llâh, Kelâm, Kible, Kiblegâh, Kitâb, Kur'ân (Mushaf), Mantuku't-tayr, Nûr-ı Nigeh, Secde-ber, Tevhîd

Tasavvufta ben, gizli olması nedeniyle hakîkî vahdet noktası, gayb âlemi, Allah'ın mutlak gayb ve bilinemez hüviyeti, günah karanlığı olarak düşünülür (Ayan 1990, 380; Özdemir 1996, 447). Bir noktadan ibaret olan ben, sıfır gibi yazıldığında “adem” (yokluk) sayılır. Bazen insanın yüzü de bir nokta kabul edilir. Kainatın sırrı Kur'ân'da, Kur'ân'ın sırrı Fatiha suresinde, Fatiha suresinin sırrı besmelede, besmelenin sırrı “bâ” harfinde, “bâ” harfinin sırrı da altındaki noktada gizlidir (Uludağ, 1977, 413; Pala 1989, 2/244). Böylece lâ-dini şiirlerde çoğunlukla sevgilinin güzellik unsuru olarak söz konusu edilen ben, tasavvufî şiirlerde hayata, inanç sistemine dair hakikatlerin ifadesi için kullanılır ve Kur'ân'a benzetilir (Ayan 1990, 382).

“Bir noқта oldu Qur`ân hâl-i ruhuñda el-ân
Da' vâma pes bu bürhân dīvâne-râ kalem nîst”

Esrâr Dede, Divan G 29-13
(Horata 1998, 312)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Güzelin yanağı Mushaf olduğunda, yüzdeki ayva tüyleri ile ben bu Mushaf'ın üzerine yazılan âyetler gibidir. Sûreler bazen isimleriyle anılır (Ayan 1990, 267). Ayva tüyleri ve benler, bazen sadece gerçek inananların anlayabildiği kuş diline benzetilir (Ayan 1990, 213).

“Hatt-ı la' lûnle ruhuñ devrinde hâlûñ der gören
Hatt-ı yâkût ile bir Muşhafdur âyet ber-kenâr”

Ahmed Paşa, Divan G 34-3
(Tarlan 1966, 146)

Şairler, sevgilinin saçını, beni gibi boş şeylerle uğraştıklarını söyleyenlere karşı “hâlî” kelimesini cinaslı kullanarak “eğer bunların nurunu görebilselerdi böyle düşünmezlerdi” şeklinde cevap verirler. Çünkü ben ve ayva tüyleri, bu nuru görebilenler için iman, tevhid ve âyet gibidir (Okçu 1993, 885).

“Niçe ki bu şu`arâ zülf ile hâlî didiler
Nûrını görmeyiben anları hâlî didiler”

Kadı Burhaneddin, Divan G 670-1
(Ergin 1980; 264)

Eskiden bir mektubun en başına Allah anlamına gelen “Hû” veya mektubu yerine ulaştırdığına inanılan “bih” yazılırdı. Mektubun alt, üst ve yanları boş yer bırakılmayacak şekilde derkenarlarla doldurulurdu (Tarlan 1966, 146; Ersoylu vd. 1986, 6/233). Yanak bir mektuba benzetildiğinde ben, eskiden mektup kenarlarına konulan işaret olarak ele alınır. Güzelin alnında bulunan ben ile eskiden mektupların başına yazılan “Hû” arasında da benzerlik kurulur ve bu duruma telmihte bulunulur.

“N'ola alnında olsa hâl-i Hindû
Yazılır evvel-i ser-nâmede hû”

Yahyâ Bey, Divan ŞHR 2-264
(Çavuşoğlu 1977, 268)

Üstündeki siyah örtüden dolayı Ka'be (Tarlan 1945, 360) ve Ka'be'nin duvarındaki hacrûlesved ile ben arasında renk itibarıyla ilgi kurulur. Ayrıca kaşlar mihraba benzetildiğinde, ben secde eden bir Hintli olarak algılanır (Okçu 1993, 849).

“Hâlün hacrû'l-esved ü baña işigündür maķâm
İy bâ-şafâ yârum benüm gözüm gibi zezem kıanı”

Kadı Burhaneddin, Divan G 1030-9
(Ergin 1980, 399)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Ayn-i Câdû, Câdû

Cadıların rüzgâra, süpürgeye ve küpe binerek uçabilme; ateşte yanmadan, suya batmadan durabilme... gibi yeteneklere sahip oldukları düşünülür (Onay 1992, 86). Klâsik Türk şiirinde çoğunlukla güzelin gözü, gamzesi, saçı, kakülü ve ayva tüyleri cadılık özelliklerine sahiptir. Güzelin yüzü su olursa, ben de su üstünde duran bir cadı hayalini doğurur. Bazen ben, güzelin yanağının üzerinde ateşler saçan bir cadıya veya cadının gözüne benzetilir (Tarlan 1997, 414).

“Siyeh zülfeynüni sihr ile çeşmüñ gösterür şu‘bân
Ruhunda hâlün âteşler şaçar ol ‘ayn-i cādudur”

Bâkî, Divan G 170-3
(Küçük 1994, 207)

Ayyâr, Düzd (Yalancı Uğrı, Harâmî), Esîr, Hileci, Yağmacı

Daima âşîğın göz bebeğinde gizli olan sevgilinin beninin hayali, bir hile ile âşîğın gönlünü alır. Renk itibarıyla ben, teşhis yoluyla gece renkli elbise giymiş bir dolandırıcıdır.

“Merdüm-ü dîdemdedür dâ‘im hayâl-i hâl-i yâr
Lâ-cerem ayyâr olanlar câme-i şeb-gün geyer”

Hayâlî, Divan G 129-4
(Tarlan 1945, 186)

Güzelin yüzü İrem bahçesi olduğunda ben, bu bağa gizlice girip gül toplayan yalancı bir hırsızdır. Bu hayallerin ortaya çıkmasında gönül, can, saç ve ayva tüylerinin rolü vardır. Saç, bazen bir hırsız olan beni saklayıp, destek çıkar (Tarlan 1997, 448).

“Ruhun üzre benim şâhâ ne Hindûdur aceb yâ Rab
Yalancı uğrı mı yâhüd İrem bağında gül-çîndir”

Nesîmî, Divan G 136-6
(Ayan 1990, 160)

Bazen gönül evi, kişileştirme ile ben ve yüzdeki ayva tüylerinin konak yeri olur; böylece bu iki hırsıza yataklık yapar. Güzelin hayduta benzeyen beni, âşîğın sabır malını yağmalar ve kanaat etmeyerek gönlünü ister (İnce 1994, 474). Benin hırsız olması, onun bir esir gibi zindanlara kapatılması hayalini de doğurur (Dikmen 1991, 205).

“Dil hânesi ki hâl ü haţuna konak durur
Korğum bu iki uğrıya gönlüm yatağ durur”

Mesîhî, Divan G 68-1
(Mengi 1995, 161)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Baht, Bî-hîşe, Garîb, Garîbân, Hâl, Kader, Kara Gün

Âşıklar, talihsiz olduklarına inandıkları için sürekli bahtlarının ve kaderlerinin karalığından söz ederler. Güzelin yüzündeki, gerdanındaki ben ile baht arasında renk itibarıyla ilgi kurulur (İnce 1994, 364). Âşık, bahtını bene benzettiği gibi durumunu, halini de bene benzetir ve “hâl” kelimesi üzerinde oynayarak cinas yapar. Benin hacrûlesvede benzetilmesi de söz konusudur (Ersoylu 1989, 47).

“Yâd eyledikçe nokta-i hâlin olur kader
Güm-geşte-râh-ı bâdiye-i bî-gerân-ı merg”

Nâ`ilî, Divan G 206-6
(İpekten 1990, 244)

Sevgilinin yüzünde tek bir ben bulunuyorsa, bazen bahtsız, kimsesiz âşığa benzetilir ve bu durum “düşenin dostu olmaz” sözüyle desteklenir. Güzelin yüzünde bulunan tek kara ben, teşhis edilerek yalnız başına, garip kalan bir insan hayalini doğurur (Ergin 1980, 535).

“Şol güneş yüzünde yalguz hâl-i ‘anber görelî
Bellü bildük ki kara gün dünyâda bî-hîşedür”

Kadı Burhaneddin, Divan G 669-4
(Ergin 1980, 263)

Baş

Sevgilinin saçını güzellik arsasına çekebilmek için ben, başını ortaya koyar. Ben ile baş arasında şekil bakımından ilgi kurulur.

“Ortaya koydı ‘arşa-i hüsnünde başını
İster ki zülfünü çeke meydâna beñlerün”

Necâfî, Divan G 284-6
(Tarlan 1997, 319)

Bekçi (Pâs-bân), Bilâl-i Habeş, Habeş Sultanı (Habeş Emiri, Habeş Çerisi), Hâzin, Hindistân, Hindistan Sultanı, Hindû (Hindû-beççe, Hâce-i Hindû), Kara Kul (Kullukçu), Mısır, Semerkand, Ten-i Mecnûn, Zengî

Sevgilinin güzelliği gül bahçesine, yüzündeki siyah ben bekçiye benzetilirken, hayale saç unsuru da katılır. Bazen güzelin boynundaki ben de gece bekçisi olur (Tarlan 1945, 343).

Güzelin ağzı mücevher kutusu olduğunda, ben de inci hazinesini korumakla görevlendirilmiş bir Hintli’ye benzetilir. Böylece ben ile Hintli arasında renk bakımından ilgi kurulur (Akyüz vd. 1990, 181). Klâsik Türk şiirinde Hindistan, Hindû, Habeş, zenci vs. karalığı temsil eder. Bu kelimelerle güzelin yüzündeki ben

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

arasında renk itibarıyla ilgi kurulurken, yanak, saç ve ayva tüyleri genellikle birlikte anılır (Ergin 1980, 76; Ersoylu 1989, 178). Saç, yanak bahçesinin bahçivanına, ben de bu bahçeye giren bir Hintli'ye benzetilir (İsen vd. 1990, 140). Saç, güzellik Mısır'ının (ülkesinin) sultanı olan benin üzerinde bir gölgelik gibidir. Bu yüzden sabah rüzgarı, ben sultanını rahatsız etmeyecek, saç gölgeliğini dağıtmayacak şekilde esmelidir. Ben ile Mısır veya Hindistan ülkesinin sultanı arasında renk bakımından ilgi kurulur (Tarlan 1966, 151; Ersoylu 1989, 106). Güzelin yüzünün güle benzetilmesi durumunda, ben de sanki gül bahçesinde yatan Hintli bir çocuktur. Hindû ve Hindistan ile ilgili hayallerin hepsi renk üzerine kurulur (Tarlan 1966, 157; (Ersoylu 1989, 193).

“Ey hâl pās-bānı mısın sen o gerdenin
Kāfūr içinde habbe-i fülful müsün nesin”

Nedîm, Divan G LXXIII-4
(Gölpınarlı 1972, 292)

Kara kullukçu, “Yeniçeri ocağı bölük ve ortalarında, odaları ve odaya gelen konukların ayakkabılarını temizlemek, yemek kaplarını yıkamak gibi işlerle görevli er” demektir (Türkçe Sözlük 1988, 2/793; Pakalın 1993, 198). Ben ile kara kul (kullukçu) arasında renk bakımından benzerlik söz konusu edilirken (Ergin 1980, 295), kara bir kul olan benin güzellik ülkesine aziz olmasıyla Hz. Yûsuf'un kölelikten kurtulup Mısır'a sultan olması arasında ilgi kurulur, bu olaya telmih yapılır.

“Hâl-i ruhi dil-dāruñ hōd bir qara kullukçı
Şol Mışra ‘aziz olmaq ya Rab neden olmışdur”

Necâtî, Divan G 182-5
(Tarlan 1997, 257)

Bilâl, Allah'a inanmayanların işkencelerine uzun süre dayanan, güzel sesli Habeşli bir köledir. İlk müezzindir (Onay 1992, 78). Cennet içinde Bilâl'i görenler, güzelin yüzündeki benlere benzetirler.

“Yüzünde benlerine benzedirler
Görenler Cennet içinde Bilâli”

Usûlî, Divan G 138-3
(İsen 1990, 234)

Semerkant (Semerkand), Buhara ile birlikte, Maveraünnehr'in başlıca şehri olup, Batı Türkistan'da Sogd Irmağının güney kıyısında aynı adı taşıyan eyaletin merkezidir (Schaefer 1993, 10/468; Şemsettin Sâmi 1996, 4/2626). Semerkant ahalisinin büyük bir kısmı Arap, İranlı, Afganlı ve Hintli'dir (Şemsettin Sâmi 1996,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

4/2627). Âşık, sevgilinin ayva tüylerini Sebzevâr'a, benlerini Semerkant'a, ayağının tozunu da Isfahan sürmesine değişmez. Ben ile Semerkant arasındaki ilgi bu yörede yaşayan insanların renginden kaynaklanmaktadır.

“Haţtuñı Sebzevâra Semerķande beñlerüñ
İzüñ tozunu kuĥl-ü Şafâhâna vermezem”

Hayâlî, Divan G 22-2
(Tarlan 1945, 280)

Leylâ'ya benzeyen sevgilinin yüzündeki ben, yanağın parlaklığı karşısında, sürekli güneş altında yatan Mecnûn'un teni gibi kararır. Benin kara rengi hüsn-i ta'lille ifade edilirken, Leylâ ile Mecnûn hikâyesine de telmihte bulunulur.

“Ķararmıř günde yatmaķdan ten-i Mecnûn gibi güyâ
O Leylî-çihrenüñ ĥâlî 'izâra tâbdâr üzre”

Yahyâ Bey, Divan G 376-2
(Çavuşoğlu 1977, 513)

Güzelin yüzündeki ben, tevriyeli kullanılarak hem Mısır, hem de güzellik ülkesi olarak ele alınır. “Şâme”, “Şâma” kelimesinin cinaslı kullanımı da söz konusudur (Ayan 1990, 211). Dudak, yakınında bulunan ve renk itibarıyla Mısırlı'ya benzeyen benden vergi almaya kalkınca, ben Hindistan'a benzeyen saça şikâyet amaçlı haber gönderir.

“Görmedi gözüm ĥâlî gibi dünyâda şâme
Gördüm Mışırî bunca vü vardum niçe Şâma”

Kadı Burhaneddin, Divan G 496-1
(Ergin 1980, 195)

Beg

Sevgilinin beyaz yüzü Rûm ülkesi olduğunda, bu ülkenin beyi de misk kokulu benden başkası değildir. Bey ile ben arasındaki ilgi, her ikisinin de tek olmasındandır.

“Yüzünde ĥâl-i müşğîn olsa lâyıķ
Çü Rûm içinde bir begdür yaraşık”

Yahyâ Bey, Divan ŞHR 2-186
(Çavuşoğlu 1977, 261)

Benefşe, Delük, Dâg (-ı Derûn, -ı Lâle, -ı Ciger-nâf), Karanfil, Lâle, Sünbül

Güzelin yüzü cennet bahçesine benzetilince, benler de renk itibarıyla menekşeye benzetilir (İsen vd. 1990, 195). Sevgilinin beni, kokusu ve şekli bakımından karanfile benzetilirken içki içenlerin ağız kokusunu gidermek için karanfil çiğnedikleri de hatırlatılır (Tarlan

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

1997, 154). Bülbül, bahçede çiçeklere mersiye okumaya başlayınca, sümbüle benzeyen güzel kokulu benler perişan olmakta, gonca dudaklar şaşırmakta ve suskunlaşmaktadır. Güzelin yüzünde dağınık halde bulunan benler, hüsn-i ta'lille perişan olarak nitelendirilir.

“Meger bülbül çemende mersiye-ḥ'ân oldu ezhâre
Perişân ḥâl-i sümbül gönçeler mebhût u ebkemdür”

Neşâtî, Divan TRK 5-I/6
(Kaplan 1996, 18)

Bazen lalenin ortasındaki siyah benekler ile ben arasında da renk ve şekil bakımından benzerlik kurulur. Benin bu unsurlardan yaraya benzeyişi, yanağın laleye benzetilmesine dayanır (Gölpınarlı 1972, 314; Ayan 1981, 213). Hüsn-i ta'lille lalenin ortasındaki siyah noktalar, sevgilinin benli yüzünün güzelliği karşısında duyulan özenmeye ve kıskançlığa bağlanır (Okçu 1993, 660). Lale, bahçe çitlerinin dışında, güle göre daha doğal ortamda bitmesinden dolayı miskin ve ortasındaki siyah beneklerden dolayı da kişileştirme ile bağı yanık olarak anılır. Lâlenin bu miskinliğinde bağrının yanık olmasının büyük etkisi vardır.

“Sipâh-ı gussa-vü-gamdan beni saqlar penâhında
Yüzünde ḥâl-i miskînün gibi bir kara dâğum var”

Hayâlî, Divan G 123-4
(Tarlan 1945, 183)

Ben, şekil ve renk itibarıyla çekilen aşk acısından dolayı gönülde oluşan yuvarlak şekildeki yaralara, deliklere benzetilir.

“Niçe esîr idesin zülf ile yâ ḥâle dili
Delük gönüldeyise ṭur örü yaḥala dili”

Kadı Burhaneddin, Divan G 205-1
(Ergin 1980, 82)

Berât Gecesi

Âşıklar için güzelin beni, Berât gecesi gibi kutsal ve önemlidir. Gece gibi kara olan ben, sevgilinin yüzüne Berât gecesi gibi aydınlık getirmiştir.

“Kadr ü Regâ`ib ü Berât u hat ü zülf ü hâlidir
Mi`râcîdır Muhammedin kodu gider melekleri”

Nesîmî, Divan G 440-3
(Ayan 1990, 349)

Beydak (Piyâde)

Bugün “piyon” veya “er” denilen satranç taşının adıdır. Eski metinlerde daha çok “piyâde” olarak geçer. Ayrıca “yayak” veya “yaya” diye de adlandırılır. Eski satrançta, beydak (piyon)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

günümüzdeki gibi ilk oynayıpta iki kare gidemez ve son sıraya ulaştığında da vezirden başka bir taş alamaz (Uluğtekin 1994, 120). Özellikle sevgilinin yanağındaki benler şekil ve renk yönünden siyah piyonlara benzetilirken, âşık gönlünü yanak beninin piyonuna vezir olarak bağlayabilirse şahı yeneceğini düşünür. Piyonun son sıraya ulaştığında vezirden başka bir taş alamayacağına telmih yapılır (Tarlan 1997, 184). Sevgilinin güzel yüzü satranç tahtasına, benler de piyona benzetildiğinde, piyonların düz gidip çapraz (kej-rev) taş almaları da söz konusu edilir.

“Nat‘ -ı hüsnuñde niçün kej-rev ola beydağ-ı hâl
Çün piyâde yürimez her yaña ferzâne gibi”

Cem Sultan, Divan G CCCXXXVII-4
(Ersoylu 1989, 228)

Biber, Fülül

Eskiden yaramazlık yapan, yersiz yere ağlayan çocuklar, yetişkinler tarafından ağızlarına biber sürülmekle korkutularak susturulmaya çalışılırdı. Böylece yersiz yere ağlayan gönül çocuğunun ağızına, karabibere benzeyen ben sürülür.

“Dil tıflı iderse girye-i nâ-bercâ

Ağızına büber ko fülül-i hâlindeñ”

S. Vehbî, Divan R 24-3, 4
(Dikmen 1991, 722)

Bahûr (Buhûr), Sipend

Bahûr veya buhûr, ödağacı, misk, lâden gibi maddelerden meydana gelen ve yakıldığında güzel kokan “ot, tütsü, günlük” demektir (Devellioğlu 1986, 84). Güzelin yanağı kırmızı renginden ötürü ateşe benzetildiğinde, hat ve ben de misk, amber tütsüsü, günlük olur (Tarlan 1945, 427). Tütsü olarak kullanılan üzerlik tohumu, çörek otu ile ben arasındaki ilgi şekil, renk ve koku itibarıyladır (Ergin 1980, 326).

“Ruhuñ âteş hañ u hâlûñ bañûr-ı misk ü ‘ anberdür
Hâm-ı zülf-i siyâhuñ halka halka düd-ı micmerdür”

Bâkî, Divan G 50-1
(Küçük 1994, 131)

Boğda (Gendüm, Gendüm-gûn), Dâne, Tuhm (Tohm)

Şekil yönünden ben, daneye benzetildiğinde hayaller de bunun etrafında oluşturulur. Sözlük anlamıyla “tane, tohum, çekirdek, kurşun, gülle” (Devellioğlu 1986, 197) anlamlarına gelen “dâne”, şekil yönünden bene benzetildiği zaman çoğunlukla “dâm”, “zülf”, “murg” gibi kelimelerle birlikte kullanılır (İsen vd. 1990, 116,137).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Güzelin yanağındaki ben, arzu tuzağına konulmuş yem gibidir. Âşıkların can kuşu benin cazibesine kapılarak bu tuzağı düşer (Kılıç 2000, 127). Sevgilinin yanağının üzerindeki ben, etrafa ümit saçmaya başlarsa, arzu tuzağı, âşıklara cennet bahçesi gibi olur (Ayan 1981, 257). Ben, buğdaya benzetildiğinde Hz. Âdem'in cennetten kovuluşunun hikâyesine telmihte bulunulur; cennet ve tuzak kelimeleriyle birlikte anılır (Mermer 1991, 490). “Bâdâm, bâ-dâm” arasında cinas yapılırken, saç tuzak, ben de tuzaktaki yeme benzetilir. Badem ile ben arasında şekil yönünden ilgi kurulur (Ergin 1980, 582). Âşık, sevgiliden ayrı geçirdiği günlerde gönül tarlasına, gam tohumları olan beni eker (Ersoylu 1989, 187).

“Âdemi cennetten irak eyleyen çün boğdadur
Neylesin çün kim yüzünde gördü müşkîn dâneyi”
Nesîmî, Divan G 405-6
(Ayan 1990, 325)

Sevgilinin yanağı Rum ülkesi olduğunda tane kelimesi, tevriyeli ve cinaslı kullanılır. Şâir, memdühünü överken ay yüzlü güzellerin yanağındaki ben bir tane ise, o olgunluk güneşi de fazilet ve bilgisiyle Anadolu diyarının biriciği olarak değerlendirilir.

“Fazl ile Rûmda bir dânedür ol mihr-i Kemâl
Mâh-rûlar yanağında nitekim dâne-i hâl”
Yahyâ Bey, Divan K 18-1
(Çavuşoğlu 1977, 78)

Bülbül, Murg, Murg-ı Âbi, Murg-ı Sevdâ

Güzelin kırmızı yanağının üzerinde bulunan siyah renkli ben ile gül üzerine konmuş bülbül arasındaki ilgi şekil ve renk yönüyledir (Tarlan 1945, 140). Bazen sevgilinin gül renkli yanağının üzerindeki ben, hasret ateşiyle yanan gönül bülbülünün yansıması olarak düşünülür. Bazen güzelin yüzü Çin denizine, yüzündeki misk kokulu ben de bu denizin üstüne konmuş su kuşuna benzetilir (Ayan 1990, 120).

“Nâr-ı hasretle yanan bülbül-i dil ‘aks durur
Hâl sanmañ görinen ol ruḥ-ı gül-gün üzre”
Şâhî, Divan G 135-2
(Kılıç 2000, 194)

Ceyş (Leşker, Sipeh)

Sevgili, âşıkların gönlünü ve canını gözü, kaş, saç ve beni ile alır, bütün cihanı talan eder. Bu bakımdan ben, güzellik sultanının asla yenilmeyen, daima galip gelen askerlerine benzetilir. Ben, siyah rengi bakımından özellikle Habeş askeri olarak anılır (Ayan 1990,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

219). Güzelin yüzü deniz olduğunda, bu sefer benler bahriye askeri olarak hayal edilir (Tarlan 1997, 276).

“Göz ü kaş u zülf ü hâli bu cihâni taladılar
Kamu bu emîr-i hüsnün sipehi vü leşkeri mi”
Nesîmî, Divan G 412-7
(Ayan 1990, 330)

Çâh-ı Bâbil, Hârût, Mârût

Sevgilinin çene çukurunda bulunan ben, Hârût gibi buraya doğru gelen, Zühre’ye benzeyen saçta büyü öğretir. Onun için sevgilinin özellikle gamzesi, gözleri veya kaşları büyücülükte oldukça başarılıdır. Şairler, sevgilinin çene çukurunu hem şekil itibarıyla, hem de âşık üzerindeki etkisinden dolayı Çâh-ı Bâbil’e benzetirler (Ayan 1990, 211).

“Zülfü câzûsı gelip çâh-ı zenâhdân üstine
Çâh içinden öğredür Hârût-veş ol hâl anı”
Ahmed Paşa, Divan G 351-5
(Tarlan 1966, 351)

Çekirdek, Elma Çekirdeği

Güzelin yanağı elma olarak hayal edildiğinde, yanaktaki ben de elma çekirdeğine benzetilir (Tarlan 1997, 319). Eğer güzelin dudağı şeker (akide şekeri) ise bu sefer dudak kenarında bulunan benler, şekerin içindeki küçük çekirdekler gibidir.

“Necâti beñlerüñ ile lebüñi vâsf idemez
Çekirdeğin çıkarur sözde gerçi kim şekerüñ”
Necâfî, Divan G 319-7
(Tarlan 1997, 340)

Çeşm-i Hümâ, Hümâ, Semender, Şâhin, Tâvus-ı Kudsî

Bu benzetmeler genellikle güzelin kaşının, gözünün, dudağının üstündeki benler için söz konusu edilmektedir. İsmi olup cismi olmayan Hümâ ve Semender, tasavvufta vahdet yerine kullanılır. Çok yüksekte uçtuğu için görülemeyen ve gölgesi kimin başına düşerse ona mutluluk getireceğine inanılan Hümâ’ya “Devlet Kuşu” da denmiştir (Onay 1992, 212). Çeşitli benzetme ve hayaller, Hümâ kuşunun bu özellikleri düşünülerek oluşturulur ve yüzdeki benle de bu yönlerle bağlantı kurulur.

“Kaşr-ı ikbâli çık o rütbe felek-sâdur ki
Görinür çeşm-i hümâ hâl-i leb-i bâmında”
S. Vehbî, Divan K 46-18
(Dikmen 1991, 203)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Tavus, çok güzel bir kuş olmasına rağmen ayakları ve sesi çirkindir. Edebî metinlerde, çoğunlukla güzel tüylerinin üzerindeki göz göz desenlerle anılır. Güzelin yüzündeki benlerle kurulan irtibat da bu yönüyledir.

“Tavus-ı ruh mu çemen içinde benlerin

Ya kuds şâhbâzı ki âlem-şikârdur”

Şeyhî, Divan G 24-7

(İsen vd. 1990, 120)

Semender, kertenkele cinsinden fareden az büyük, uzun kuyruklu bir hayvan ya da Hindistan’da yaşayan bir kuştur (Onay 1992, 369). Bu kuşun özelliği ateşte yaşayıp, ateşte ölmesidir. Bu bakımdan güzelin ateş gibi kırmızı yanağının üstünde bulunan ben Semender’dir.

“Yañağın hâl-i Hindûsı ne sâhirdir nigârâ kim

Semendervâr olmuşdur aña dün gün mekân âteş”

Necâtî, Divan G 251-4

(Tarlan 1997, 299)

Avcılar, ansızın avlarını yakalamak için nasıl şahinlerini salarlarsa, güzel de yüzündeki benleri âşıkları avlamak için salar. Güzelin yüzündeki benlerle, avını yakalamak için uçan şahinler arasında ilgi renk ve şekil bakımından kurulur.

“Şâhinlerini şalsa şikâr ehli nâgehân

Eyler havâ yüzini şanasın ki hâldâr”

Yahyâ Bey, Divan K 10-12

(Çavuşoğlu 1977, 52)

Durak

Güzelin yüzü Kur’an olunca, yanağın üzerindeki ayva tüyleri âyetler, ben de şekil bakımından âyetler arasındaki durak işaretleri gibidir.

“Ey Muşhaf-ı cemâl yüzünde sebağ sebağ

Âyât-ı hüsn hatt-ı ruhuñ beñlerüñ durak”

Necâtî, Divan G 272-1

(Tarlan 1997, 311)

Dür-dâne (İnci), Şâh-dâne (Şeh-dâne)

Yüzün denize benzetilmesi durumunda ben, “dür-dâne”, “şeh-dâne”, “inci” olur ve saç unsuruyla birlikte kullanılır. Çünkü bu incinin varlığı, saça dayanır. Bazen ben, saç ipine dizilen veya misk kokulu saçın arasında kalan siyah inci gibidir. Hoten ahusunun göbeğinden çıkarılan misk ile ben arasında şekil ve renk benzerliği de vardır (Tarlan 1966, 37).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

“Yâr yüzinde incüdür dür-dânedür
Zülfi dâm u kıara hâli dânedür”

Kadı Burhaneddin, Divan T 1409-1, 2
(Ergin 1980, 534)

Endîşe

Âşık, güzelin yüzündeki ben ve ayva tüylerini hayal ederken onların vahdette veya kesrette gönlünden asla çıkmayacaklarını belirtir; onları soyut bir kavram olan düşünceye benzetir.

“Hayâl-i hâl u hâttuñdan beni hâlî olur şanma
Göñülden çıkmaz ol endîşeler vahdetde kesretde”

Bâkî, Divan G 432-4
(Küçük 1994, 368)

Ferzâne

Ferzâne, bugün vezir dediğimiz satranç taşının adıdır. Ancak eski satrançta ferz, modern satrancın aksine sadece piyadeden güçlüdür. Çünkü çapraz olarak sadece bir hane gidebilir. Beyaz ve siyahlar da birer tane olup günümüz satrancından farklı olarak dizilişte daima şahın solunda bulunur. Piyadeler son yatık sütuna ulaşınca yalnız ferz alabilirler (Uluğtekin 1994, 124). Sevgilinin yanağının üzerindeki ben ile, satranç oyunundaki vezir arasında ilgi kurulurken, onun bütün âlemi mat ettiği belirtilir. Ferzâne kelimesi “vezir gibi, bilgin, derviş” anlamlarına gelecek şekilde tevriyeli kullanılır.

“Manşûbe ile sürdü ruğ üzre piyâdesin
Şeh-mât itdi ‘ âlemi ferzâne beñlerün”

Necâtî, Divan G 284-5
(Tarlan 1997, 319)

Girde-bâliş

Güzelin bir Hintli’ye benzeyen saçı, yuvarlak yastık yerine amber kokulu bene yaslanır. Böylece amber kokulu ben, şekil bakımından yuvarlak yastığa benzetilir.

“Nice göñüllenmesün Hindü-yı zülfün döstum
Girde-bâliş yirine hâl-i mu‘ anber yaşdanur”

Necâtî, Divan G 150-4
(Tarlan 1997, 237)

Göz, Göz Bebeği

Bu benzetmelerde ayna karşısına geçip kendisini seyreden bir güzel düşünülmektedir. Sevgilinin aynada akseden güneş gibi yüzüne bakan göz bebeği, yanaktaki ben gibidir (Akkuş 1993, 232).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

“Nâzırlaruñ gözi bebeği ‘ akşidir şehâ
 Āyine-i cemâlde şâhâne beñlerün”

Necâtî, Divan G 284-3
 (Tarlan 1997, 319)

Gubâr, Hat Sanatı, Reyhân

Gubar, hat sanatında “hatt-ı gubârî” diye bilinen bir yazı çeşididir. Bu yazının özelliği ancak büyüteçle görülebilecek kadar küçük olmasıdır (Kapsal vd. 1979, 3/374). Gubar, aynı zamanda toz demektir. Güzelin yüzündeki benler ile gubar arasındaki ilgi bu yönlerledir.

Reyhan, fesleğen denilen güzel kokulu bitkidir. Sevgilinin güzellik unsurlarını tasvir etmek için kullanılır. Asıl özelliği kokusudur. Bu açıdan sevgilinin saçları, perçemleri, ayva tüyleri ve beni reyhana benzetilir. Aynı zamanda reyhan, muhakkak adlı yazının küçüğüdür. Bu yazı, nesih büyüklüğünde veya sülüsle nesih arası bir boyda yazılır (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi 1990, 7/325). Reyhanın besmele için tercih edilen yazı türlerinden biri olması ben ile arasındaki bağlantıyı kuvvetlendirmektedir. Reyhan, muhakkak ve gubar kelimeleri tevriyeli kullanılır.

“Hattın muhakkak olmagiçin noktalar yazar
 Her dem gubar-ı müşk ile reyhâne benlerin”

Şeyhî, Divan G 99-4
 (İsen vd. 1990, 195)

Gurab(Zâg)

Güzelin yüzü harman olduğunda, benler de bu harmandaki kargalara benzetilir. Aynı zamanda bu harmana kargalardan başkasının girmesine izin de verilmez.

“Neden ağyâra va‘ d-i büse hadd-i hâl-dârından
 Revâ mı zâğlar hirmeninden dâne-çîn olmak”

Ş. Es’ad, Divan G 118-4
 (Doğan 1997, 242)

Gûy

Evliya Çelebi, Seyahatnâmesi’nde gûy u çevgân oyununun Bitlis yöresinde oynandığını kaydetmiş ve oyunun oynanışını tarif etmiştir (Evliya Çelebi 1314, 122-123). Bu oyun, Klâsik Türk Edebiyatına çeşitli benzetmelerle yansımıştır (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi 1977, 2/138). Sevgilinin saçının uzun ve ucunun kıvrık olması bakımından çevgân ile aralarında ilgi kurulurken âşğın canı ve gönlü birer toptur. Sevgili çevgân oynamak isteyince, her taraf onun

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 5/3 Summer 2010*

çevgânı önünde çelinmek isteyen âşık gönlü, canı ve başı ile dolar. Bazen oyunun oynandığı meydan aşk meydanı veya sevgilinin yanağı olur (Coşkun 1989, 394). O zaman ben, meydanda bulunan top; saç da oyunun oynandığı “çevgân” adlı ucu eğri değnektir (Ergin 1980, 92). Ben, güzelin zülûf kaleminden damlayan bir katre olarak tasavvur edildiği için misk ve amber kokar. Güzelin yüzündeki amber kokulu benler, çevgana benzeyen saçın kıvrımında yuvarlanan istiğna topu gibidir. Ben ve top arasındaki ilgi şekil yönünden kurulur.

“Ser-i gīsū-yı zer-târında hâlîm gör ne hoş düşmüş
Ham-ı çevgân-ı rengîne mu‘ anber gūy-ı istiğnā”
Mezâkî, Divan G 8-3
(Mermer 1991, 285)

Gülle

Âşığın vücudunun bir kaleye benzetilmesi, benlerin gülleye benzetilmesi hayalini ortaya çıkarır.

“Top yıkubdur hayâl-i hâl-i ruhuñ
Bedenüm kal‘ asın havâle ile”
Necâtî, Divan G 454-4
(Tarlan 1997, 422)

Güneş, Güneş Tutulması

Sevgili, yüzünü ve benini gizlerse, âşığın âhının dumanı güneşi karartır ve güneş, feleğin yüzünde bir ben gibi kalır (Akyüz vd. 1990, 214). Sevgilinin çehresi güneşe ve beni de kararmış yani tutulmuş güneşe benzetilir. Kozmolojik bir olay olan güneş tutulması hüsn-i ta‘lille ifade edilir.

“Anberîñ hâl-i ‘arız-ı eyyâm
Merdüm-i çeşm-i çarh-ı mînâ-fâm”
Ş. İshak, Divan K 11-5
(Doğan 1997, 149)

Habâb

Güzelin dudağı kırmızılığı bakımından şarap olduğunda, dudak çevresindeki benler, şarabın üstündeki hava kabarcıkları (habâb) gibi hayal edilir.

“Hâller zîbâ yaraşmış leblerinde cā-be-cā
Hak bu kim hūb imtizâc etmiş şarâb u habb-i nâb”
Nef‘î, Divan K 63-29
(Akkuş 1993, 254)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Hasûd

Şair, bazen dost olmayanların yüzünün ben gibi kararması için memduhu namına temennide bulunur.

“Kesile başı adûnuñ cihânda nite ki zülf
 arara yüzü hasûduñ zemânda nite ki hâl”

Ahmed Paa, Divan K 23-51
 (Tarlan 1966, 69)

i’râb

Arapça dilbilgisi terimlerinden biri olan “i’râb”, imdiki ve geniş zamanın cümle içindeki durumuna ve başındaki edata göre son hareketin deişmesine denilmektedir (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi 1981, 4/402). Ayrıca “açıklama, beyan etme, açıka söyleme; ifade etme” anlamlarına da gelmektedir. Güzelin yüzündeki ayva tüyleri ve ben, nokta ve i’râb vazifesini görmelerine karşın, ham sofu güzellik âyetini okuyamaz. Ben ekil bakımından i’râba benzetilir.

“Âyet-i hüsnüñi zâhid okuyamaz geri kim
 Hatt-u-hâl eksük omamış nokta-vü-i’râbdan”

Necâtî, Divan G 383-2
 (Tarlan 1997, 377)

İsâ

Güzelin dudaının kenarında bulunan ben ile çocukken Hz. Meryem’in kucaında yatan Hz. İsa arasında ekil yönünden ilgi kurulur.

“Lebüñ hâlîni zülfüñ halkası çekmiş kenârına
 anasın tıfl iken İsâ yatur Meryem kucaında”

Cem Sultan, Divan G CCLXXXVI-3
 (Ersoylu 1989, 201)

Kara

Benin kara rengi, güzelin atee benzeyen kırmızı yanaının üstüne bir damla olarak düşen ölümsüzlük suyundan kaynaklanır.

“Âb-ı hayvândan aña bir atre ammışdur meger
 Anuñ için aradur ol hâl-i hadd-i âtein”

Yahyâ Bey, Divan K 13-16
 (Çavuşoğlu 1977, 64)

Kara (Karaca) Dağ

Âığın hardal tanesi kadar olan noksanlığı, sevgilinin yanında Kara Dađlar kadardır. Kara Dağ ile hem bir sıra dağın ismi

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 5/3 Summer 2010*

(Şemsettin Sâmî 1996, 5/3638), hem de dağların kara görünümü ve büyüklüğü kastedilmektedir (Çavuşoğlu 1977, 469).

“Gam-ı hâlûn Karaca Dağ gibidir
Kıranlı yaşum Kıvılcıca İrmakdır”

Necâtî, Divan G 147-3
(Tarlan 1997, 235)

Kara Parçası

Benin kara parçasıyla ilgisi renk ve şekil benzerliğiyledir. Kara kelimesi hem siyah renk, hem kara parçası anlamlarında teviriyeli kullanılır. Aşğın yanağının deniz olarak tasavvuru veya yanağın Rûm ülkesi olarak vasıflandırılması bu hayalde önemlidir.

“Gözetme hâl ü hâş ‘ışık içre ümmîd-i kenâr itme
Mağabbet özge deryâdur görünmez qaralar dirler”

Nev`î, Divan G 73-4
(Tulum vd. 1977, 273)

Sürekli ağlayan göz bir denizciye benzetildiğinde, onun geçimini kara olan ben ve saçtan sağladığı ifade edilir.

“Dem-â-dem merdüm-i çeşmim içre kan zülf ü hâlünden
Belî ekser ma`âşî ehl-i deryânun karadandır”

Fuzûlî, Divan G 88-2
(Akyüz vd. 1990, 173)

Kasr, Sâhil-hâne

Deniz kıyısında yapılan sahil evi, köşkü ile güzelin dudağının kenarında bulunan ben arasında ilgi kurulur. Bu hayal, yüzün deniz, dudağın kıyı, benin de saray olmasına dayanır.

“Bu Sâhil-hâneyi yapıdı bu kaçır-ı dil-keşi itdi
Leb-i bahre boğaza rüy-ı ‘arza hâl-i ‘anber-bû”

S. Vehbî, Divan TR 44-6
(Dikmen 1991, 383)

Kir, Leke

Güzelin yüzü ay olduğunda, yüzdeki benler de ayın yüzeyindeki lekelere benzetilir (Karacan 1991, 514).

“Yine cânımı nişâr ideyin uş bir meleke
Ki diye hâl-i ruhî mâh-ı şeb-efrûza leke”

Necâtî, Divan G 551-1
(Tarlan 1997, 488)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Meges

Dudak, şeker veya helva olarak hayal edildiğinde ben, şekil ve renk itibarıyla sineğe benzetilir (Kılıç 2000, 197).

“Hâlün uğrusını fikr eyleyüben yatdukça
Uyanup başumuzu kalduraz uçarsa sinek”

Mesihî, Divan G 138-3
(Mengi 1995, 206)

Melek

Divan şiirinde sevgilinin iki kaşının ortasında bulunan ben, bazen uçmak üzere kanat açmış bir melek gibidir.

“İki kaşun ortasında hâlün ey hayrû'l-beşer
Bir melekdür şaņasın uçmağa açmış bâl ü per”

Yahyâ Bey, Divan G 64-1
(Çavuşoğlu 1977, 321)

Mektep Çocuğu

Güzelin yan bakışı fitne çıkarmakta üstat olduğunda orijinal bir benzetme ile ben ve ayva tüyleri henüz bu alanda yetişmeye çalışan mektep çocukları olarak hayal edilir.

“Ol fitne-fenin gamze-i sehâridür üstâd
Hâl ü haţ ana küdek-i mekteb görünür hep”

Ş. Gâlib, Divan G 29-4
(Okçu 1993, 516)

Müşg, Nâf (Göbek), Nâfe, Vahşî Gazal

Eskiden Çin'in kuzey tarafına, Mançurya ve Moğolistan ile Doğu Türkistan havalisine Hatâ veya Hitâ denmiştir. Batı kaynaklarında Hatâ bir bölge, Hutun bu bölgede kurulmuş bir şehir olarak geçer (Şemsettin Sâmî 1996, 3/2022). Edebî metinlerde “Hitâ, Hatâ ve Hoten” şekilleriyle geçen bu kelime özellikle âhû, misk ve nâfe ile birlikte kullanılır. Nâfe, Hoten bölgesinde bulunan misk âhûsu denilen hayvanın göbeğinden elde edilen miskin ham maddesidir. (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi 1986, 6/380). Ahu, güzelin yanağındaki siyah renkli beni görüp kıskanınca, yüreğine kan oturmuş, yakasını yırtmıştır. Hüsn-i ta'lil ve tecâhül-i ârifle miskin, ahunun sevgilinin benini kıskanması sonucunda içine oturan kanın kurumasıyla oluştuğu belirtilir (İpekten 1990, 205). Güzelin yanağındaki siyah renkli amber kokulu ben, ceylanın gezerken düşürdüğü göbeği gibidir (Karacan 1991, 190). Âşık, vahşî ahuya benzeyen beni ve saçından ayrı düşünce, bu hasreti gidermek için çöllerde dolaşmaya başlar (Akyüz vd. 1990, 282). Kimi zaman

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

beyitlerde yüzdeki benin özelliği hakkında bilgi bulmak da mümkündür. O dönemlerde misk maddesinden sunî benlerin yapıldığı, kalem süsleyicisinin söz gelininin yüzüne taze miskten ben yaptığının belirtilmesiyle anlaşılmaktadır.

“Bir tabak gül geldi kim anda kalem meşşâtası

Söz ‘arûsı yüzüne ter müşğden hâl eylemiş”

Ahmed Paşa, Divan B 41

(Tarlan 1966, 395)

Nakş

“Nakş”, tavla zarı üzerindeki sayılar, hile ve oyun anlamlarına gelir. Güzelin yüzündeki benlerle zarın üzerindeki benekler arasında ilgi kurulur.

“O çâr hâl-i murabba‘ -nişin-i şeş-der-i hüsn

Ne mümkün ‘aşîka nakş-ı dü-bâre geçmemege”

Sâbit, Divan G 304-4

(Karacan 1991, 504)

Nokta

Ben, siyahlık, küçüklük ve yuvarlaklık yönünden noktaya benzetilirken “nokta-i hâl” terkinde benin nokta olmasının yanı sıra “hâl” kelimesindeki “hı” harfinin noktasına işaret edilir (Ayan 1981, 264). Aynı şekilde “izâr” kelimesindeki “zel” (ذ) harfinin noktası ile güzelin yüzündeki siyah bir nokta olan ben arasında ilgi kurulur. Güzelin perişan saçı kaleme benzetilince, güzelin yüzündeki ben de bu kalemde damlayan bir noktadır (Tarlan 1966, 117). Güzelin yanağını yer yer süsleyen siyah benler, güzelin yüzünü Noktacı camiye çevirir (Karacan 1991, 555).

“Nedür bildüñ mi ol hâl-i siyâhı rûy-ı yâr üzre

Çonulmuş noqtadur zâl-i ‘izâr-ı gül-‘izâr üzre”

Yahyâ Bey, Divan G 376-1

(Çavuşoğlu 1977, 513)

Pervâne

Yüzün muma teşbihi, benin pervane olması hayalini doğurur.

“Beñzer ol pervâneye hâlûñ ki şevk ile revân

Cân atup şem ‘-i cemâlûñde küyünmiş nâgehân”

Yahyâ Bey, Divan MRB IV-1, 2

(Çavuşoğlu 1977, 216)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Reml

Türkçede “remil” şeklinde söylenen “reml”, Arapça kum demektir. Eskiden kum üzerine parmakla, kâğıt üzerine de kalemle birtakım noktalar sıralamak, çizgiler çekmek suretiyle gâipten haber veren bir çeşit faldır. Eskiler, bir işin hayırlı olup olmadığını önceden anlayabilmek için remil falına bakmayı âdet edinmişlerdir (Onay 1992, 342). Edebî metinlerde bir nokta olan ben ile remilin esasını teşkil eden noktalar arasında şekil bakımından ilgi kurulur (Tarlan 1997, 245).

“Dîde-i ‘âşık-ı müflis ki haţ u hâldedür
Çeşm-i nekbet-zededür şafha-i remmâldedür”
Nâbî, Divan G 145-1
(Bilkan 1997, 568)

Sıfır

Güzelin yanak defterinde bulunan binlerce ben, şekil ve renk itibarıyla sıfıra benzetilir ve güzelliğin artması bunların sayısının fazla olmasına bağlanır.

“Cerîde-i ruḥ-ı dilberde hem-çü şıfır-ı ulûf
Hisâb-ı hüsne terakķî yirinde ḥâl iledür”
S. Vehbî, Divan G 29-5
(Dikmen 1991, 533)

Şebnem

Ben, güzellik kâtibinin kaleminden yaprağa benzeyen yanağın üzerine damlamış bir nokta olunca, kırmızı gülün yaprağına düşmüş bir çiğ tanesine de benzetilir.

“Bir nokta durur kâtib-i ḥüsnüñ kaleminden
Yüzüñ beni kim berg-i gül-i aḥmere düşdi”
Ahmed Paşa, Divan G 346-5
(Tarlan 1966, 348)

Şerer

Güzelin suya benzeyen yanağının üzerindeki siyah benler, âşğın ateşler saçan ahından suya düşmüş bir kıvılcımdır. Ben ile suya düşüp sönen kıvılcım arasında renk bakımından ilgi kurulur.

“Şuya düşmiş bir şererdür âh-ı âteş-bârdan
‘Arızüñ âbındaki ḥâl-i siyâh ey lâle-ḥad”
Yahyâ Bey, Divan G 52-3
(Çavuşoğlu 1977, 313)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Tîre

Eskiden Aydın sancağına bağlı önemli bir merkez olan Tire, edebî metinlerde çoğunlukla tezat ve tevriye oluşturacak biçimde kullanılır. Güzelin parlak, aydınlık yüzü Aydın olduğunda, Tire de bu beyazlığın içindeki siyah bene benzetilir.

“Ruḥuñda ḥōş yaraşmış ḥāl-i miskîn
Nitekim Aydın içinde Tîre”

Necâtî, Divan G 531-4
(Tarlan 1997, 473)

Üzüm

Güzelin saç, üzüm salkımına benzetildiğinde, benler de renk ve şekil itibarıyla kara üzüme benzetilir; “üzüm üzüme baka baka kararır” atasözüyle verilir.

“Ḥālũñ cefâyı ḥuše-i zülfũnden öğrenür
Üzüme göre kararur ey bî-vefâ üzüm”

Necâtî, Divan G 360-5
(Tarlan 1997, 363)

Yüz karası

Yüz karası deyimini kinayeli kullanılarak hem yüzdeki benin karalığını, hem de utanılacak bir durumu ifade eder. Şimdiye kadar ben genellikle güzelliği ifade etmek üzere kullanılırken olumsuz bir anlam yüklenmiştir.

“Didüm zülfi gider ḥālũñi gösder
Didi uzatmağıl yüz qarasıdur”

Kadı Burhaneddin, Divan G 617-3
(Ergin 1980, 243)

Zıll (Sâye)

Güzelin yüzü beyazlığından dolayı ay, ışık, parlaklık olarak nitelendirildiğinde bu aydınlığın içinde bulunan ben, bir gölgeye benzetilir. Âşık, her yere sevgili ile birlikte gölge gibi giden beni görünce, bu durum karşısında duyduğu üzüntü ve ona benzeme isteğiyle kendisini gölge gibi yerden yere atar.

“Ḥaṭ u ḥāl öldürür ‘ uşşâkı tâb-ı ‘ âriz incitmez
Zevâli bilmek istersen ziyâdan bilme zılden bil”

Bâkî, Divan G 312-3
(Küçük 1994, 293)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Sonuç

Edebî metinlerde ben ile ilgili hayallerin, benzetme ve mecaz unsurlarının ortaya çıkışında saç, yüzdeki ayva tüyleri ve yanağın etkili olduğu; benzetme ve mecaz unsurlarının çoğunlukla benin rengi, şekli ve konumu etrafında yoğunlaştığı; kokuyla ilgili benzetme ve mecazların daha az kullanıldığı; yanakta ve dudak çevresindeki tek benden sıklıkla söz edildiği görülmektedir.

Benin kokusuyla ilgili “abîr, anber, bahûr, nâfe”; benin kokusu ve rengiyle ilgili “müşg”; benin kokusu, şekli ve konumuyla ilgili “karanfîl, reyhân, sünbül, ûd”; benin kokusu, rengi, şekli ve konumuyla ilgili “sipend” teşbih ve mecaz unsurları arasındadır.

Benin rengiyle ilgili “aşûb, âteş-perest, ayyâr, bekçi, belâ, benefşe, Berât Gecesi, bî-hîşe, Bilâl-i Habeş, ceyš, düzd, fettân, Firengistân, fitne, fitne-cû, gurâb, hâce-i Hindû, Habeş sultanı, Habeş emîri, Habeş çerîsi, Hacerü'l-esved (Seng-i Esved), hâl, hasûd, hâzin, hileci, Hindistân, Hindistân sultânı, Hindû, Hindû-beççe, Ka'be, Ka'betu'llâh, kader, kâfir, kara, kara gün, kara kul (kullukçu), Mısr, nûr-ı nîgeh, pâsbân, put-perest, sanem, Semerkand, ten-i Mecnûn, Tîre, vahşî gazal, zıll/sâye”; benin rengi, şekli ve konumuyla ilgili “ades, âsâr, âşiyân, ayn-ı câdû, beydak (piyâde), biber/fülfül, bülbül, câdû, delük, dürdâne (inci), göz bebeği, göz, güneş, güneş tutulması, Kara (Karaca) Dağ, kara parçası, kir, leke, lâle, meges, mektep çocuğu, murg-ı âbî, murg-ı sevdâ, nâf (göbek), nakş, nâ-müselmân, nokta, pervâne, secde-ber, sıfır, şâh-dâne (şeh-dâne), şâhin, şerer, şubhe, üzüm” teşbih ve mecazlar arasındadır.

Benin şekli ve konumuyla ilgili teşbih ve mecazlar arasında “afyon, ahter, alâmet, ashâb, âyet, baht, baş, beg, Bercîs, beyân-ı Hakk, çâh-ı Bâbil, çekirdek, çeşm-i Hümâ, dâne, dîn, îmân, durak, elma çekirdeği, endîşe, esîr, ferzâne, garîb, garîbân, girde-bâliš, gubâr, gûy, gülle, güzeller, hab, habâb, hâlî, harâmî, hardal, Hârût, haşhaş, hat sanatı, hem-dem, hû, i'râb, İsa, kasr, kelâm, kitâb, Kur'ân, Mantiku't-tayr, Mârût, melek, Pervîn (Süreyyâ), reml, sâhil-hâne, Semender, şebnem, tavus-ı kudî, tesbîh (sübha-yı sad-dâne), tevhd, tfl, tuhm (tohm)” bulunmaktadır.

Anlaşıldığı gibi benin rengi, şekli, konumu ve var olduğu düşünülen güzel kokusuyla ilgili benzetme ve mecazların oluşumunda bilinmeyen âlem, dinî ve tasavvufî unsurlar, gökyüzü, tabiat, coğrafî bölgeler, insan, hayvan ve bitkiler, gıda maddeleri çeşitli özellikleriyle kullanılmakta; oldukça geniş bir hayal dünyasıyla verilmektedir.

Çoğunlukla güzelin aslî güzellik unsurları arasında yer alan, naz elbisesi ve süs olarak nitelendirilen ben, az da olsa “hırsız,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

haydut”, “şüphe”, “yüz karası” gibi olumsuz anlamlar içerecek şekilde kullanılmaktadır. Siyah renkli benin yanı sıra yeşil renkli benle ilgili hayallere de rastlanmakta ve yeşil renkli benlerin o dönemlerde misk maddesinden yapıldığı anlaşılmaktadır.

Bu tarz unsur taramalarına yönelik çalışmalar, şairlerin bir mantık çerçevesi içerisinde oluşturdukları zengin hayal dünyalarını, kullandıkları teşbih ve mecaz unsurlarını, sosyal hayattan düşünüldüğü gibi kopuk olmadıklarını, kültür aktarımında büyük rol oynadıklarını açıkça göstermeleri bakımından önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- AKKUŞ, Metin (1993). **Nef'î Dîvânı**, Ankara: Akçağ Yay.
- AKYÜZ, Kenan vd. (1990). **Fuzûlî Divanı**, Ankara: Akçağ Yay.
- AYAN, Hüseyin (1981). **Cevrî-Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni**, Erzurum: Atatürk Üni. Yay.
- AYAN, Hüseyin (1990). **Nesimî Divanı**, Ankara: Akçağ Yay.
- BALTACI, Câhid (1981). **Tasavvuf Lügati**, İstanbul: Elif Yay.
- BİLKAN, Ali Fuat (1997). **Nâbî Dîvânı**, İstanbul: MEB Yay.
- COŞKUN, Ali Osman (1989). **Simkeşzâde Feyzî Divanı-İnceleme-Metin-İndeks**, Ankara: GÜSBE Doktora Tezi.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmed (1977). **Yahyâ Bey Dîvânı**, İstanbul: İstanbul Üni. Ed. Fak. Yay.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmed (2001). **Necatî Bey Divanının Tahlili**, İstanbul: Kitabevi.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (1986). **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Ankara: Aydın Kitabevi.
- DİKMEN, Hamit (1991). **Seyyid Vehbî ve Divanının Karşılaştırılmalı Metni**, Ankara: AÜSBE Doktora Tezi.
- DOĞAN, Muhammed Nur (1997). **Şeyhülislâm Es'ad ve Dîvânı**, İstanbul: MEB Yay.
- DOĞAN, Muhammed Nur (1997). **Şeyhülislâm İshak ve Dîvânı**, İstanbul: MEB Yay.
- ERGİN, Muharrem (1980). **Kadı Burhaneddin Divanı**, İstanbul: İstanbul Üni. Ed. Fak. Yay.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

- ERSOYLU, İ. Halil (1989). **Cem Sultan'ın Türkçe Divan'ı**, Ankara: TDK Yay.
- ERSOYLU, H. – M. KUTLU, R. ERTEM (1986). “Mektup”, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, İstanbul: Dergâh Yay., C.6, s.231-236.
- Evliya Çelebi (1314). **Seyahatnâme**, İstanbul: Dersaadet.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (1972). **Nedîm Divanı**, İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri Yay.
- HORATA, Osman (1998). **Esrâr Dede, Hayatı-Eserleri-Şiir Dünyası ve Dîvânı**, Ankara: Kültür Bak. Yay.
- İNCE, Adnan (1994). **Mîrzâ-zâde Mehmed Sâlim Dîvânı, Tenkitli Basım**, Ankara: Yüksek Öğretim Kurulu Matbaası Yay.
- İPEKTEN, Haluk (1990). **Nâ'îlî Divanı**, Ankara: Akçağ Yay.
- İSEN, Mustafa (1990). **Usûlî Divanı**, Ankara: Akçağ Yay.
- İSEN, Mustafa - Cemal KURNAZ, (1990). **Şeyhî Divanı**, Ankara: Akçağ Yay.
- KAPLAN, Mahmut (1996). **Neşâtî Divanı**, İzmir: Akademi Kitabevi.
- KAPSAL, Semra – Mustafa KUTLU (1979). “Gubâr”, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, İstanbul: Dergah Yay., C.3, s.373-374.
- KARACAN, Turgut (1991). **Bosnalı Alaeddin Sabit, Divan**, Sivas: Cumhuriyet Üni. Yay.
- KILIÇ, Filiz (2000). **Şâhî, Hayatı ve Divanı**, Ankara: Kültür Bak. Yay.
- KURNAZ, Cemâl (1987). **Hayâlî Bey Dîvânı Tahlili**, Ankara: Kültür ve Turizm Bak. Yay.
- KÜÇÜK, Sabahattin (1994). **Bâkî Dîvânı, Tenkitli Basım**, Ankara: TDK Yay.
- MENGİ, Mine (1995). **Mesîhî Divanı**, Ankara: AKM Yay.
- MERMER, Ahmet (1991). **Mezâkî, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni**, Ankara: AKM Yay.
- MUTÇALI, Serdar (1995). **Arapça-Türkçe Sözlük**, İstanbul: Dağarcık Yay.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

- OKÇU, Naci (1993). **Şeyh Galib (Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Şiirlerinin Umûmî Tahlîli ve Divânın Tenkidli Metni)**, Ankara: Kültür Bak. Yay.
- ONAY, Ahmet Talât (1992). **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar** (hzl. Cemal Kurnaz), Ankara: TDV Yay.
- ÖZDEMİR, Hikmet (1996). **Âdile Sultan Divânı**, Ankara: Kültür Bak. Yay.
- PAKALIN, M. Zeki (1993). **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- PALA, İskender (1989). **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, Ankara: Kültür Bak. Yay.
- REDHOUSE, Sir James W. (1992). **Turkish and English Lexicon**, İstanbul: Çağrı Yay.
- SCHAEDER, H. H. (1993). "Semerkand, Samarkand", **İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, C.10, s.468-471.
- SEFERCİOĞLU, M.Nejat (1990). **Nev'î Divânı'nın Tahlîli**, Ankara: Kültür Bak. Yay.
- Şemsettin Sâmî (1996). **Kâmûsu'l-A'lâm**, Ankara: Kaşgar Neşriyat.
- TARLAN, Ali Nihad (1945). **Hayâlî Bey Divanı**, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- TARLAN, Ali Nihad (1964). **Şeyhî Divanını Tetkik**, İstanbul: Edebiyat Fak. Basımevi.
- TARLAN, Ali Nihad (1966). **Ahmed Paşa Divanı**, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- TARLAN, Ali Nihad (1997). **Necati Beg Divanı**, İstanbul: MEB Yay.
- TOLASA, Harun (1973). **Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası**, Ankara: Atatürk Üni. Yay.
- TULUM, Mertol - M. Ali TANYERİ (1977). **Nev'î-Divan-Tenkidli Basım**, İstanbul: İstanbul Üni. Edb. Fak. Yay.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi** (1977). "Çevgân", İstanbul: Dergâh Yay., C.2, s.138.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi** (1981). "İ'râb", İstanbul: Dergâh Yay., C.4, s.402.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi** (1986). "Misk", İstanbul: Dergâh Yay., C.6, s.380.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (1990). “Reyhan”, İstanbul: Dergâh Yay., C.7, s.325.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (1990). “Reyhanî”, İstanbul: Dergâh Yay., C.7, s.325.

ULUDAĞ, Süleyman (1977). **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, İstanbul: Marifet Yay.

ULUĞTEKİN, Murat (1994). **Eski Türk Edebiyatında Satranç ve Tavla**, Ankara: GÜSBE Yüksek Lisans Tezi.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*